

Platform Groen Erfgoed - Duurzaam watermanagement in historische parken

Samenvatting

7 maart 2018 te Amersfoort (Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed)

Introductie - Ellen Vreenegoor, programmaleider Water (Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed)

De programmaliijn Water en erfgoed is ingezet vanuit het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. Het wonen in een delta betekent dat er voortdurend ruimtelijke opgaven zijn gelieerd aan waterveiligheid. Ons land is historisch vergroeid met het water. Het analyseren van de geschiedenis voorafgaand aan planvorming leidt tot een beter plan. Voorbeelden waarbij de historische analyse vooraf ging aan de planvorming zijn de vernieuwde IJsselkade in Zutphen en de boulevard in Scheveningen die zijn kenmerkende bocht terug kreeg. De Nieuwe Hollandse waterlinie gaat dienst doen als waterberging en watermolensystemen zijn, na historische analyse, in te zetten voor actuele opgaven.

Stroomgebiedsaanpak landgoederenzone Baakse Beek – Louis Lansink (waterschap Rijn en IJssel), Paul Thissen (provincie Gelderland) en Gerdy Verschuure (TU Delft)

De provincie Gelderland is vanuit het programma Erfgoed een project gestart om problemen ten aanzien van water op landgoederen in de Graafschap te inventariseren en waar mogelijk op te lossen. Er zijn problemen met te lage en wisselende waterstanden in grachten en parken, met ecologische en bouwtechnische (fundering) problemen tot gevolg. Water is belangrijk voor het beeld en de beplanting in het ontworpen park. De Kaderrichtlijn Water stelt eisen aan de waterkwaliteit.

Problemen worden op het moment met de gebruikelijke cultuurtechnische maatregelen lokaal opgelost door de huidige watergangen te optimaliseren. Het verder bouwen met cultuurtechnische maatregelen zorgt ervoor dat je steeds verder verwijderd raakt van de oude, vaak meer natuurlijke situatie.

[Landschappelijk & Ecologische Systeemanalyse \(LESA\)](#) kijkt op een andere manier. Het onderzoek stopt niet bij de grenzen van een waterschap of gemeente maar brengt het historisch watersysteem van bron tot midden en eind in beeld. Het oude watersysteem is vaak niet direct zichtbaar. Door boringen (informatie uit bodemprofiel) en zoeken naar bronnen en kwel kan het oorspronkelijk systeem in kaart worden gebracht. De systeemanalyse bracht al veel vergeten structuren aan het licht die aanknopingspunten kunnen bieden voor verbetering.

In de komende periode zullen gesprekken met bewoners en gebruikers duidelijk moeten maken hoe de informatie kan worden ingezet om waterproblematiek op landgoederen op te lossen. De diepe ontwatering door de landbouw is daarbij een flinke uitdaging. Studenten landschapsarchitectuur van TU Delft leveren nieuwe ideeën voortbouwend op de historische analyse.

Het hydro-ecologische systeem van de bronbossen van landgoed Middachten - André Jansen (Unie van Bosgroepen)

De bronbossen bij landgoed Middachten verdrogen. Verondersteld werd dat dit zou komen door de waterwinning bij Ellecom of door een verminderde inzigging van water op de stuwwal. Nader onderzoek wees anders uit. De bronbossen zijn deel van een oude waterstructuur van het landgoed gelegen tussen de stuwwal en de IJssel. Het werd gebruikt voor de jacht (Kooibosch, Faisantenbosch) en bosbouw (eiken en hakhoutbos). De aanleg van de snelweg op een dijk heeft het landgoed grotendeels afgesloten van de IJssel. Aan de flora (o.a. bramen, hulst) en strooisel is te zien dat het bronbos verzuurt en verdroogt. De waterstand hoort tot aan het maaiveld te staan maar de sloten staan droog. De kenmerkende soorten verdwijnen en daarmee een vorm van ecologisch erfgoed. Het water in dit bronbos hoort basenrijk te zijn. Door de herkomst van het kalkrijk water centraal te stellen konden de oorzaken van de verdroging, via hydro-ecologische systeemanalyse, worden vastgesteld. Die bleken in de directe omgeving van het landgoed te liggen: de ruilverkaveling met meer en diepere sloten, [terugschrijdende erosie](#) door kleiwinning benedenstrooms en intensieve bemesting aan de randen. Met de voorgestelde maatregelen kan een deel van het bronbos relatief

eenvoudig en goedkoop hersteld worden. Het verondiepen van sloten ten noorden van de snelweg kon gebeuren dankzij een biologische pachtboer. Een intensief landbouwbedrijf is uitgekocht. Het opstuwen van beken bij de snelweg moet terugschrijdende erosie van de IJssel tegen gaan. Het langzaam weer verhogen van de waterstand kan een risico zijn voor de oude bomen op het landgoed. Dit risico is een afweging afgezet tegen de verschillende waarden en bedreigingen. Het is noodzakelijk te monitoren zodat positieve en negatieve ontwikkelingen gesignaleerd worden. Een extra maatregel in de vorm van een slootje is genomen om de Twaalf apostelen te beschermen.

Ruimte voor de rivier biedt kansen voor landgoed Het Laar - Marcel Eekhout (Parklaan Landschapsarchitecten)

Landgoed Het Laar in Ommen, rijksmonument, werd gezien als een goede plek om een klimaatbestendig Ommen, gelegen in het stroomgebied van Regge en Vecht, te realiseren. Dit betekende het realiseren van een waterberging van 500.000 m³. Het landgoed is in bezit van de gemeente. Op basis van historische kaarten heeft de landschapsarchitect oude vijvers en waterlopen op het landgoed opgezocht. Het park ontwikkelde zich van een Hollands-classicistische naar Frans-classicistische aanleg met grand canal en symmetrische vijverpartijen. In de omvorming in landschapsstijl zijn de symmetrische elementen verwijderd en is een slingerend wandelpad met parkbos aangelegd. De dijk kwam dicht langs het landgoed te liggen. Na WOII lag het primaat bij de landbouw hetgeen verdere ontwatering betekende: grachten en vijver kwamen periodiek droog te staan. Op basis van deze informatie is in een werkatelier met verschillende overheden en verenigingen een schetsontwerp gemaakt. Het uiteindelijke ontwerp is hier dicht bij gebleven. Dit omvat de aanleg van een nieuwe dijk midden door het landgoed, langs het verlengde grand canal. De formele vijvers zijn uitgegraven. Bij het uitgraven is archeologische begeleiding geweest. Een voormalige beek is gebruikt om als overloop de weiden onder water te kunnen zetten. Meerdere keren per jaar loopt het gebied onder. Het is nog de vraag hoe de oude bomen daarop zullen reageren. Waterveiligheid is gebruikt als motor voor de restauratie van het landgoed. Herstel aan de lanen moet nog uitgevoerd worden.

De singel als klimaatadaptieve drager voor de historische binnenstad van Utrecht - Paul Kersten (Okra)

Aanleiding voor dit recent gestarte onderzoek is het openen van de Utrechtse stadssingel en de mogelijkheden die de singel kan bieden voor verkoeling en vergroening van de binnenstad in het kader van klimaatverandering. Waterschappen, universiteiten (Wur, UU) en overheden zijn betrokken. Een deel van de Utrechtse singel werd vijftig jaar geleden gedempt. Op dit moment is een deel in moderne vorm opnieuw van water voorzien. Voor het laatste deel (Catharijnesingel) zijn de plannen klaar.

Gepoogd wordt de singel als cultuurhistorische structuur zodanig te ontwikkelen dat het een bijdrage kan leveren aan een beter klimaat. Het oppervlakte aan openbare ruimte is vanwege de dichte bebouwing in de binnenstad beperkt. De waterstructuur neemt een aanzienlijke plek in (Oudegracht, Nieuwegracht en singel). Gekeken wordt welke instrumenten invloed hebben op hittestress en stadsecologie. Water heeft bijvoorbeeld niet altijd een verkoelende werking; het kan de warmte ook juist langer vasthouden.

Om een goed beeld te krijgen van de waterstructuur wordt ook buiten de grenzen van de stad gekeken. Hiervoor zijn twee waterschappen nodig die niet als vanzelfsprekend nauw samenwerken of dezelfde belangen hebben. Zo wordt bij Bunnik afvalwater geloosd waarvoor een hoge stroming gewenst is, iets waar men aan de andere kant van het systeem minder blij mee is. De stenige oevers langs de singel kunnen beperkingen opleveren voor zowel gebruik als ecologie. De singel maakte een ontwikkeling door van verdedigingswerk, handelsweg via water, tot plantsoen met de aanleg door J.D. Zocher jr. in de negentiende eeuw en de gedeeltelijke demping voor het verkeer in de twintigste, om in de 21ste eeuw ingezet te worden voor de leefbaarheid van de dichtbevolkte stad.